עם האשכול. דהוה כמו שבולת שרשה מגיע לקמה במ"ג פ"ה: **ר' יהודה אומר וכו'**. [פי' הר"ב שיש שלשה וכו'] יותר מכאן משכול. וכגון שהגרגרים זה ע"ג זה ועשויין כעין כתף ועוקץ. ל' הר"ש: **ה המדל**. עיין משנה ג' פ"ג: **כן הוא מדל בשל ענבים**. ל' הר"ב פע"פ שיש בהם פחה או עוללות. וכ"כ רש"י בפ"ק דמ"ק (ד"ל ע"ב) ותע"ג דדין פחה בסוף מס הניח בתחלה ג"כ דין פחה יש לה כדתנן בפ"ק משנה ג' אבל קשיא לטעמא דדין שופח

נְקְרָצַתְ עִם הָאֶשְׁכּוֹל, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם לָאו, הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים. גַּרְגֵּר יְחִידִי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶשְׁכּוֹל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, עוֹלֶלֶת: ה הַמְּדַל בַּגְּפָנִים, כְּשֵׁם שֶׁהוּא מֵדֵל בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, כֵּן הוּא מֵדֵל בְּשֶׁל עֲנִיִּים,

השוכחים זה על זה להקיף כתף. והלכה כחכמים: **ה המדל בגפנים**. כשהגפנים מכופים זה אחר זה עוקר מאותם שבינתים ומחברים מתוקנים נכון: **כן הוא מדל בשל ענבים**. אף על פי שיש בהם פחה או עוללות של ענבים כך מדל בשלהם כמו בשלו קסבר ענבים דין שותף יש להם וכשם ששותף כמו שהוא מדל מדל בשלו כך מדל בשל

פירוש המשניות להרמב"ם

נטף הוא נוזל. ר"ל שהוא דבר נוטף ונוזל ונוגע קצתו על קצתו עד יתכנס ויתאבק זה על זה וכל מה שהוא זולת זה הוא מה שקראו הכתוב עוללות. **וארכובה** הם הכריכות שיש בזמורות. **נקרצת**. היא נחתכת ונגזרה מן קרץ מצפון (ירמיה מו) ואין הלכה כר' יהודה. **ה המדל**. התולש [מלשון דל] ועניינו כמו שהוא מותר שיכרת הזלזלים וישליכם כאשר יוצא ממנו והמשכול תלוי בעוקץ מרוך והעוללת הזו היא יוצאה מאומו הפרק ואין ידוע אם מעוקץ המשכול הוא עיקרו או מן הזמורה שאם היה מן המשכול ר"ה כמשכול פע"פ שהוא רחוק מאחר פסיגי המשכול הלכך בודקין אומו כך אם כשמולם את המשכול היא נחלצת עמו בידוע שהיא מן המדרה שבמשכול ואם לאו הרי היא עוללת לעצמה והרי היא לעניים ע"כ. ול' הרמב"ם ז"ל שם פ"ד זמורה שהיה בה משכול ובמרכובה של זמורה עוללת וכו'. **גרגר יחידי כו'**. כתב המכתם הר"ר יהוסף משכמזי ז"ל פי' זה שהביא ר"ע ז"ל קשה שהיל"ל גרגרים יחידים. והיה נראה יותר נכון לפרש כי גרגר יחידי הוא של אחד מן העוללת כי לפעמים נמצא פסיג ג' שהוא נוטף וגרגריו סמוכים זל"ז והוא כמו נטף שעל זמורה שתלויין הם משכולות הרבה והצובר קונהה והיא נקראת מרכובה ופעמים יש בה עוללת עם המשכולות: **נקרצת**. נקצצת ומחתכת ודוגמתו שניתו ביומא (ל"ח:) קלנו ומירק אחר שחיטה על ידו. ובמקרא (ירמיה מ"ו) קרץ מצפון בא: **גרגר יחידי**. כגון משכול שאין לו משכולות קטנות אוכלות זו על זו אלא הגרגרים מחוברים בשרטיט עצמו: **רבי יהודה אומר אשכול**. לכתיב (ישעיה י"ז) ונשאר בו עוללות כנוקף זית שיש שלשה גרגרים. שיש שלשה גרגרים עוללות, יותר מכאן משכול: **וחכמים אומרים עוללת**. אלא משיבי הגרגרים

מלאכת שלמה

לעליו אלא שהוא יחידי ואין עמו שאר פסיגים. והנה ר' יהודה סובר כי אין זה עוללת כיון שהוא נוטף כי לא יקרא עוללת אלא כשלא יש אלא שיש שלשה גרגרים סמוכים זל"ז בגוף המשכול במקום פ'. אבל זה כיון שהוא עגיש הרבה במקום פ' אין זה עוללת. וחכמים סוברים שאחר שהוא יחידי ואין עמו פסיגין אחרים אע"פ שעגיו סמוכות זל"ז עוללת היא. כי מה שמינו שכשיש לעוללת נוטף היא של בעה"ב היינו שיש עוללת בלעדי נוטף כלומר שיש גרגרי עגיש אחרים בלעדי הנוטף בחותה העוללת אז היא לבעה"ב כי היא כמו משכול. אבל כשיש נוטף לבדו הוי עוללת כן נ"ל לישב הלשון. וזה מיושב ל' הירושלמי שאומר טעמא דר"י דכתיב וגשאר בו עוללות כנוקף זית שיש שלשה גרגרים יתר מכאן הוי

לג. נתחכת: **לד.** דהוה כשבולת שמגעת לקמה פ"ה מ"ב: **לה.** שהגרגרים תלויין בשרטיט המשני עצמו. ויש להן כעין כתף ונוטף כך כ' הר"ם. וק"ל מ"כ היינו אם קפק לעייש לעיל. ול"מ היה נ"ל דה"פ. שאין הגרגרים תלויין בחשכול אלא שגדלים גרגרים יחידים בהזמורה. וס"ל לר"י דדוקא בחשכול לריך כתף ונוטף. אבל גרגר יחידי. הרי אין גרגר סמוך לו שיכתף ע"ע עליו [**אב"י** ומוני יחידי כ"ל היחיד בגדלו ועוזבו כמו במפקד על היחיד זכריה י"ג ב'. וירמיה ו' כ"ו. ובדמו"ל יחיד בדורו. כן י"ל לולא ד"ק של רבותינו ז"ל]: **לו.** שהגפנים מכופים. עוקר מניחים. והשאריס משניחים על ידי זה: **לז.** בעוללת ופחה. לעייש דין שותף יש להן ולהכי רשאי

משנה ראשונה

הפירוד קרי מלכובה כעין מלכובה שברגל שמחמיל שם פרק אחר ולכוותה מלכובה שבגפן רפ"ז דכלאים היינו נמי שנחלק מן העיקר ועשאה עיקר לעצמו. ויש להבוצרים סימן בגפן כשחותכין חומו והשאר שאחר בקרקע יודע להם בהיזה מקום מחחיל השורש וחותכין סמוך לו. ואחר שם יש שם עוללות במקום הפירוד שם הם למעלה ממקום החתך ונמצא כשחותכין במקום החתך עדיין הוא גוף אחד עם הגפן שנקרצת עמו הוא של בעה"ב. ושם הפירוד הוא למטה ממקום החתך ונמצא שאינו נחתך עם הזמורה ונשאר בגוף עם השרש הרי הוא של עניים. ה **המדל בגפנים**. פי' הר"ב כשהגפנים רלופים עוקר מחותם שבינתיים כו' והרמב"ם בפירושו מפרש שמדל הזלזלים והיינו שמקלח שנפים הרלופים עוקרם. **כן הוא מדל בשל ענבים**. פי' הר"ב דר"י מדמי להו לשותף. ואינו מובן להא דשותף רשאי בשל שבו שיעור כשאין שלח שבינתים מיוחד ומסויים. אבל שם יש לזה כפוגו של חילן וזה דרומו מסור ליגע בשל חברו. והכא העוללות ניכרים וידועים לעניים. ואי נימא דהכא ס"ע דמייתי שלא נגמרו הפירות עדיין ויוקנים כל שעה מן הפירוד קרי מלכובה כעין מלכובה שברגל שמחמיל שם פרק אחר ולכוותה מלכובה שבגפן רפ"ז דכלאים היינו נמי שנחלק מן העיקר ועשאה עיקר לעצמו. ויש להבוצרים סימן בגפן כשחותכין חומו והשאר שאחר בקרקע יודע להם בהיזה מקום מחחיל השורש וחותכין סמוך לו. ואחר שם יש שם עוללות במקום הפירוד שם הם למעלה ממקום החתך ונמצא כשחותכין במקום החתך עדיין הוא גוף אחד עם הגפן שנקרצת עמו הוא של בעה"ב. ושם הפירוד הוא למטה ממקום החתך ונמצא שאינו נחתך עם הזמורה ונשאר בגוף עם השרש הרי הוא של עניים. ה **המדל בגפנים**. פי' הר"ב כשהגפנים רלופים עוקר מחותם שבינתיים כו' והרמב"ם בפירושו מפרש שמדל הזלזלים והיינו שמקלח שנפים הרלופים עוקרם. **כן הוא מדל בשל ענבים**. פי' הר"ב דר"י מדמי להו לשותף. ואינו מובן להא דשותף רשאי בשל שבו שיעור כשאין שלח שבינתים מיוחד ומסויים. אבל שם יש לזה כפוגו של חילן וזה דרומו מסור ליגע בשל חברו. והכא העוללות ניכרים וידועים לעניים. ואי נימא דהכא ס"ע דמייתי שלא נגמרו הפירות עדיין ויוקנים כל שעה מן

ציונים
שם הלכה כ. וחכ"א **עוללת**. שם הלכה י"ט: ה **המדל**. מו"ק ד: מיי' שם פ"ד הכ"ד.

שינויי נוסחאות
ה **כשם** בד"ס כדרך. **כן** בד"ס כך וכ"ה בר"ב:

תוספות אנשי שם
לפי שעם יגיעת רובו ממש"י ה"ה כאילו יגע כולו. ואף שהשטן דחוק קצת מ"מ פי' זה מוכרח שם בגמ' דהוי דומיא דיגיעת רובו של בכור. והשתא תלמודא דידן נמי הכי ס"ל ומדרכה מוסיף על הירושל' דאפילו נשר מקלטו לאויר נעשה נקבו. עכ"ל. ה בר"ב ד"ה **כך כו'**. **דין שותף**. כ' הצ"ל תימה דזה הטעם דמו אותו בירושלמי משום קושיא דלפי נעביד להו כשותף מי מכלתן מיה יהא חייב (לשלם בחלקו לעניים) ומ"ה פי' הר"ש דטעמא דל"ש שלא היו לאחר כ"כ לנקוט. וטעמא דל"מ לפי שיכול להמתין עד שילקטו העניים. ותע"ש שהר"ש הביא זה הירושל' ולפי ללאו לפי' משמעינו הביאו. ותדע שבתלה מפ' בדרך אחר ותע"ש שיביא מש"כ ירושלמי לקמור פירושו כו' ע"כ. ואין כאן תימה כלל. דכיון דטעמא זה דדין שותף שהם ירושל' אמרו תע"ג דר' אחי הקשה עליו כוותיה נקטינן. כ"ש דשהם ירושל' הוא ר' יוחנן רביה דר' אחי ור"ל דר"י לא חש לשותפא קושיא. דמ"ש ש"ל דין שותף היינו לומר שהעניים כלוקה לומר שהבעה"ב אינו רשאי להפל בשלהם אבל לעולם לדינן ממש מכל וכל כשותף דהרי חלק העניים מסויים ומיכר בפ"ע ואינו כאחר שותפין דכל פורחת מיניה חלק שניהם מעורב זו ומש"ה הכא תע"ג דחלקהן היה חייב. ומ"ה הביאו הר"ש להירושל'. ותע"ג דחתלה פירש פי' אחר כך דלכו של הר"ש לפרש מחתלה פי' מדעתיה ותמ"ל מביא הגמ'. לומר כן היה משמע אבל בגמ' נראה ללאו הכי הוא. ומדע שזה הטעם עיקר שהרי ר' אחי גופיה תע"ש שהקשה על טעם זה לא נתן מדיליה טעם אחר כמו שהוא דרך המתוקפים כי מקשו על טעם הקודם אחרי תלא ל"ל פלוגי היינו טעמא דמתני'. ומדלא קאחר מידי ולאי שהיו דמוי כלאחרן (ש"ל).
וכפ' הו"ע כ' ח"ל וכ"ל דמרוויהו טעמי מטעמיכו דאי משום שותפות של שנה הבאה בלבד לא היינו מקילים כ"כ בשל עניים להפקיד מלקט המוחזק בשביל הרואי לבא אי לאו דהם גרמו לעצמם שלא נאו. וכ"כ מהאי טעמא לבד הם גרמו לעצמם לא היינו מפקידים מלקט להקל בטורח בעה"ב שלא יקלטו ויניחו על הגדר אי לאו דמ"מ בשה שמפקידים הם קרובים

מבירו לף עגייס כן: **רבי מאיר אומר בשלו הוא רשאי.** קסבר עגייס דין קונה יס להס בחלקס וכסס שהמוכר לחבירו עשרה מסכולות חסור ליגע בהן לף בשל עגייס כן. והלכה כר' יהודה: **ו כרם רבעי.** הנוטע כל עץ מאכל, בשנה הרביעית מעלה הפירות לירושלים ואוכלם שם בקדושת מעשר שני או פודה אותם ומעלה הדמים לירושלים דכתיב (ויקרא י"ט) **ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה'**, ודרשינן הלולים כמו חלולים, חמר רחמנא חחליה והדר

דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בְּשֶׁלּוֹ הוּא רַשַּׁאי, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי בְּשֶׁל עֲנִיִּים[לח]**: ו כֶּרֶם רְבָעִי.**

הר"ב הנוטע כל עץ מאכל וכו' ואין כרס מנן. הא מייתי הר"ם גמ' בר"פ כיצד מברכין (לה.) ר' חייא ור"ש בר' חד תני כרס רבעי לחין רבעי נוהג אלא בכרס וחד תני נוטע רבעי נוהג בכרס וברביעית תנן נוטע והרמב"ם בחבורו פ"ט מהל' מעשר שני פסק כמ"ד נוטע רבעי וכן נרחין עוד דברי הר"ב במשנה ג' פ"ה דמע"מ כמו שחכחוב שם בפ"ד [וכ"כ עוד בהדיא במשנה ה' פ"ד דעדיות גם הרמב"ם בפירושו שם. [ומ"ש] ודרשינן הלולים כמו חלולים כדחמר בירושלמי לא מחמעטים רבנן בין ה' לח'. והטעם שהס ממועט אחת. ומ"ש הר"ב חמר רחמנא חחליה והדר חלליה בר"פ כיצד מברכין ופירש רש"י הוציחהו למולין על ידי פדיון ע"כ. והר"ם כחב

פירוש המשניות להרמב"ם

יכרתו מן האשכולות כן הוא מותר לו לכרות מן העוללות [ולא נכריחו שישתמר בכריתת העוללות] ואין הלכה (כדברי רבי) [כרבי] מאיר. ו אמר הכתוב בכל (אילן) [פרי] שנטע (ויקרא יט) שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הילולים ודינו שיאכלו אותו בעליו בירושלים כמעשר שני וב"ה אומרים כשקרא הקב"ה תבואת השנה הרביעית קדש הילולים וקרא המעשר קדש משפטו כמשפט המעשר וכשיפדה נטע רבעי שלו לעצמו יוסיף חמישיתו על מה שהוא שוה כאשר אמר הכתוב (ויקרא כז) במעשר אם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו. **וביעור** הוא להסירו מביתו כשישלם זמנו כמו שנבאר במס' מעשר שני והוא מה שאמר הכתוב בערתי הקדש מן הבית וב"ש לא יחייבוהו כלום מכל זה שלא נכתב דבר בענין זה כלל כי אלו הפסוקים באו בענין המעשר. ואינם מדמים **כרם רבעי** למעשר.

מלאכת שלמה

מאכול. והנה דבריו קשים מאד וכי ר"י סובר שאין עוללת יתירה מאשה גרגרים ע"כ הו"ל לאפוקי לעיל גבי חיובי עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נתף וכו' אך לפי מה שפירשתי מיושב הכל עכ"ל ז"ל. וכתב עוד החכם הר"ר יהושף מאכזי ז"ל בס"ד גרסי' משנה זו אחר משנת המגל ע"כ: ה **המדלה בגפנים כו'**. ממו"ק שם כתבו תוס' ז"ל כך הוא מדל בשל עניים כי אסר רחמנא ליקח עוללות ה"מ בשעת בצירה כדכתיב כי תבצור כרמך לף תעולל אחריך ליסור עוללות עלייהו. ע"כ. ו"ל ה"ר שמשון ז"ל בפי' כתיבת יד ויש עוד לפ' הטעם דר"י סבר שאין לעניים כלום עד אחר בצירה ור"מ סבר דיש להם ובירושלמי טעם אחר ע"כ. ובירושלמי מקשה דר"י אדר"י ממן בברייתא גבי המרבץ שהיו עד שלא ירד עני לתוכה קאמר ת"ק אם היזקו מרובה על של עני מותר ואם היזק עני מרובה על שלו אסור ר' יהודה אומר בין כך ובין כך מניחן על הגדר והעני בא ונוטל את שלו והכא הוא אומר אדל בשל עניים אע"פ שאפשרין ומשני להכא דר"י יהודה מידל בשל עניים היינו טעמא משום דמה שאפשרין עניים בשנה זו משאכרין לשנה הבאה לחמוך שאדל ועקר קנת גפנים אחעניות הגפנים הנשארות מחעצות מכח האדמה ופריך ניחא נמי הכי גבי רבוך מכיון שהוא מרבצה היא עושה יותר לשנה הבאה ומשני יכול הוא לזרעה ירק ולהבריחה מן העניים דירק פטור מן הלקט ולף יאמרו מה שהפסידו. גם לעיל פ"ה רמי ליה ומשני הכי להכא אמתני' עניים גרמו לעצמן דמיירי דאחר שבאר כרמו שהם כדי שיזונו עניים ללקוט העוללות שהאחיר להם בעת בצירתו ולף בזו ומ"ה הוחר לו לעקור הגפן שים הם עוללות כגפן שאין הם עוללות ולכך החיר ר"י ומתן בהחיר ברייתא מייתי בשלא שהם אחרי קצירה שיעור שיוכלו עניים לבא והוא מפני תיקון השדה צריך לרבנה מיד: **ו כרם רבעי וכו'**. כתב החכם הר"ר יהושף מאכזי ז"ל בס"ד גרסי' משנה זו אחר משנת הכרם שכולו כו' ע"כ. ובירושלמי פליגי תנאי רבי חומר בד"ה בשביעית אבל בשאר שנים אבוע מודו ב"ש ב"ה ו"ל חומש וי"ל ביעור דשבע"ה אחד שביעית ואחד שני שבוע בש"ה ו"ל חומש וי"ל ביעור. ובריש כיצד מברכין. ר' חייא ור"ש בר' חד תני כרס רבעי בכולהו אמתני' שהוחיר רבעי דס"ל דאין רבעי נוהג אלא בכרס וחד תני נוטע רבעי דס"ל דנוהג רבעי בכל המילות. ו"מ ללמדן דתני כרס רבעי אין רבעי נוהג

ציונים

ו כרם רבעי. מע"ש פ"ה מ"ג. קדושין נד: עדיות פ"ה מ"ה.

תוספות אנשי שם

לריות לשנה הבאה שהרי מצינו לעולם יד העניים על העליונה דספק נקט נקט וכו"ג. בסה"ד **אף עניים כן.** ל"ל אף בשל עניים כן (לה"מ). תוי"ט ד"ה **כן הוא מדלך כו'. ואע"ג דדין פאה בסוף כו'**. המוי"ט הניח דפאה דקחמרי רש"י והר"ב שכבר הפריש הפאה ולא היה אלא ל"ל אע"פ שיש בחה שחמל פאה הראוי להוליחה מהגפנים שעוקר בין בחחלה או בסוף ועחה כשחמל מוחם מיני מפריש מהם פאה דהיינו ממש כהא דחנן לעיל פ"ג המדל נותן מן המחויב על מה שחייב. ובהא חזיל ליה נמי מ"ש המי"ט עוד חבל קשיא לי כו' דלא מיירי כלל בפאה שכבר הוחמה והופרשה דמי בכה"ג שחלק העניים מופרש ומיבר ל"ל דדין שוחף להם להשוחפין שחלקו מילא ולא נקרא שוחפות אלא כ"ז שלא הובדר לכ"א חלקו (לח"ש). והרמ"ז כ' ובהכרח ל"ל דלא מיירינן בגמר ביחול דמ"ה יקחו העוללות ויניחם לעניים ומשי הנחה בשוחפות להם לשנה הבאה מי יודע אם תהיינה עוללות ע"כ. ומירון זה לף נרין אלא לפי מוגם המי"ט דלשנה הבאה אין כאן שוחפות. אבל בירושלמי מפו' דמחוך כך יש ריוח לעניים בשנה הבאה שמחוך שהגפנים עושות יותר מהיה מחנות העניים מכס יותר (ש"ל). במשנה **בשלו הוא רשאי.** וגראה לר"ח ל"ג פליג אלא בעוללות דנכרות שהם לעניים אבל בעניות דפאה ל"פ משום דעדיין לא הובדר בגיזה מקום מהיה הפאה ועדיין הכל שלו וברשותו שיכול להקדישו וזה ל"ש מ"ש בשלו הוא רשאי לחלוח"ה הול"ל ר"ח חוסר בשל עניים (רמ"ז). ו במשנה **כרם רבעי** הכי מחני מנין לה נמי במע"ש פ"ה מ"ג. וי"ל דהכא חניה משום חלוקה דפרט ועוללות דשייכי הכא והחם משום חלוקה דחומש וביעור דשייכי החם (רמ"ז). חוי"ט ד"ה **כרם רבעי כו' ואנן כרם חנן כו'**. ול"ע אבל המשניות סוברות כפשטיה דקרא דרבעי נוהג בכל עץ מאכל וכפי' הר"ב ולף מינו הא מחלוקת כ"ף לחמוראים ומה שחפס החנא לפעמים ל' כרם להורות דבר אחר בא שפע"פ שנוהג בכל אילן אבל אילן מאכל אין דין רבעי אלא בחמשה מינים כרם בר"מ לענין כלאים ולענין שחורין עליו מעורבי המלחמה אלינו אלא בחמשה אילני מאכל כמו שנמנו בסוטה פ' משום. (והכא בגמ"ש היה ל"ל כרם דוקא משום פרט ועוללות דנקט) והרי משם יש ללמוד במכ"ש. שאם אם שפרט לך הכחוב אשר נטע כרם לף אמרינן כרם דוקא ומרבינן כל אילני מאכל דאמי לכרם בנטיעתן כאן לף כ"ש. ועכ"פ דהחנא קורא כרם לה' מיני מאכל שנמנין מהחם וה"ג לכוותה. ומזה אני תמה שמצאתי לחכ"י ר"פ כיצד מברכין שכ' ז"ל ויש עוד טעם לדבריו מן הכחוב אשר נטע כרם ולא אלינו מה כאן אילן של כרם כו' ובפלחמי ע"ז אין לפשר דלשמעינן להו משום שלימה דהחם כרם לאו דוקא ומהרבה לפניו לפניו ומהי למ"ד נ"ר דהא מיבין דמרבינן החם כל אילני מאכל דכרם בכולהו משמע ופ"ה כחב החם אילן ש"מ דכולהו צריכי אילן וא"ר חנן ו"ע דלא מייתי תלמודא הך קרא לענין נ"ר למפשט מינה (לח"ש). ועי' בטו"ד ר"ה ט' ע"ב שכחב בהיפך דלמ"ד נ"ר כולי עלמא לף פליגי דלענין מזרח מעורבי המלחמה כרם לאו דוקא וה"ה לשאר אילנות. אלא ת"ק ורחב"י ס"ל כמ"ד כרם דוקא ורבנן דכל אילנות ס"ל אילן ואקרא אחאילן קפיד משי"ה מרחב"י כרם דוקא דבר אילן הוא. וה"נ ה"ט דמ"ק דס"ל מקרא לשאר אילנות הא ל"ה ס"ל כרם דוקא מה"ט אחמרן ע"ש. באי"ד **לא מתמנעי רבנן כו'**. והרמב"ם פ' כיצד מברכין כ' בשם הרחב"ד וז"ל אחליה והדר אחליה פי' לף שאחליה החומות ועשאה העולים כמו אילנות אלא פירושה בעלמא הוא

ציונים
יש לו. מיי' פ"ט מהל' מע"ש וע"ר הל"ג.

שינויי נוסחאות
ו **בית הלל** נכהל"י ובית הלל. **יש לו** בעליון ג' יש לו חומש וי"ל ביעור.

ראשון לציון
ז [תוי"ט סד"ה] **ובה"א כו'**. תוס' קדושין דף נד ע"ב. וכ"כ הר"ם. וכ"כ תוס' נכרות ל"ה. ד"ה מחליה.

תום' רעק"א
ו [אות עב] תוי"ט ד"ה **ובה"א. שתופס דמיו**. ואינו יוצא לחולין כ"כ בתוס' שם. [אות עג] בא"ד **שאינו תופס דמיו**. לשון זה שבתוס' לישנא קלילא ור"ל שיוצא לחולין.

תוספות אנשי שם
שהסלול הזה שאמרה תורה היינו הסלול של מלול כשמחללין קדושתו על פדיונו אבל עיקר המלול ממקום אחר למדעהו מדכתיב אשר נטע כרם ולא תללו יל' ויאוב לגיפו אלא שאסור לנו למדנו ממי יהיה המלול ובאן גילה שהוא בשעה הרביעית דדרשינן התי קדש הלולים שיהיה מהולל כקדש שלא יאכל פריו בלא פדיון שיפדנו בשעה הרביעית עכ"ל. ד"ה **ובה"א כו' שלישית ושישית**. אבל השתא דידעינן דפדיון רבעי נוהג גם בזמן שאין מע"ש נוהג ג"כ ידעינן דג"ש דקדש קדש לא נתקבלה לענין זה לקולא רק למחוסרי שבעי תומם ובעור וממילא לפי שבשלישית ושתית בעי תומם ובעור וה"ה בשביעית כיון לענין זמן השמיט לא דרשינן הגז"ש רק נקטו שלשית ושתית לרבותא דבלא זה הוה דרשינן לפי לענין שלישית ושתית דאין רבעי נוהג בהם ומ"ש בירושלמי למלך בין שביעית לשלישית ושתית היינו לג"ש ונמצאן למד' שהם טעמייהו. והרמ"ז מי' דלמ"ד ג"כ אשכחן לא גילף ממע"ש דמדאורייתא אין אבל מילן בדגן תירוש ויצהר קמ"ל הלולים דנוהג בכל מילן ולמ"ד כרם רבעי אשכחן לגמרי דלוקה

רְבָעִי[לט], **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין לוֹ חֹמֶשׁ**[מ], **וְאֵין לוֹ בְּעוּר**[מא]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, יֵשׁ לוֹ**[מב]. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יֵשׁ לוֹ פֶּרֶט וְיֵשׁ לוֹ עוֹלֵלוֹת**[מג], **וְהֶעָנִיִּים פּוֹדִין לְעַצְמָן**[מד]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יֵשׁ לוֹ פֶּרֶט וְיֵשׁ לוֹ עוֹלֵלוֹת. לְכַמּוֹלִין מַצְנֶה לִיהּ: וְהֶעָנִיִּים פּוֹדִין לְעַצְמָן. מִן הַפֶּרֶט וְהָעוֹלֵלוֹת שֶׁלָּקְטוּ וּמוֹכְלִים אוֹתָן בַּמָּקוֹם וּמַעֲלִין הַדְּמֵיהֶם לִירוּשָׁלַיִם: וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים כּוּלּוֹ לְגֹת. מְשׁוּם דִּילְפִי מִמַּעֲשֵׂר וּסְבָרִי*) לְהוּ מַעֲשֵׂר שֶׁנִּי מִמָּמוֹן גַּמּוּר הוּא הֲלָכָךְ אֵין לְעַנְיִים חֵלֶק בּוֹ וְדוֹרְכִים הָעוֹלוֹת עִם שְׁאָר

מחליה לקדושתיה והדר מכליה]: **וב"ה אומרים** וכו'. ל' הר"ב ילפי קדש קדש ממעשר וכו'. דבכרם רבעי כתיב (ויקרא יט) קדש הלולים לה'. ומעשר (שם כז) קדש לה'. ות"ת למה לן הלולים למשמע לחחליה והדר מכליה תיפוק ליה מהך גזירה שוה. וי"ל דלמ"ד מג"ש לא הוה ידעינן דפדיון רבעי נוהג אלא בזמן שמעשר שני נוהג ולא בשנה שלישית [ושמיטת] ג"כ ה"ת מתי מזית [דגמרת ממעשר גילף משביעית °שתופס דמיו אבל מאחר] דגמרי מהלולים °שאינו תופס דמיו גמר ממעשר תוספות קדושין דף נד ע"ב וכ"כ הר"ש: **ובית הלל אומרים** כולו לגת. לשון הר"ב ודורכין העוללות וכו' והבעלים מעלין הכל לירושלים ומסיים הרמב"ם בפרק ט' מהלכות מעשר שני מו נפדה ויעלו הדמים ויאכלו בירושלים כמעשר ע"כ. ולפ"ז תנן פודין והוא הדין נמי מעלין היין מו הפירות עצמן. וירחה לי דלהכי נקטו בית הלל כולו לגת. כלומר ובלאו הכי כשהן עוללות לעניים אין בעל הבית חייב לבצור מותן. וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ד' ממ"ע. ומהו שמזה יצא לו. כי לא פירש מכליה: **בית שמאי אומרים** אין לו חומש. אף על פי שטעון פדיון כמעשר שני אין הבעלים מוסיפים את החומש ללא כתבה תורה בו חומש: **ואין לו ביעור**. אינו חייב לבערו מן הבית בערב פסח של רביעית ושביעית כשאר המעשרות כדכתיב (דברים כ"ו) בערתי הקדש מן הבית: **ובית הלל אומרים יש לו**. חומש ויש לו ביעור. בית הלל ילפי קדש קדש ממעשר מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור ובית שמאי לא ילפי קדש קדש ממעשר: **יש לו פרט ויש לו עוללות**. לכמולין מצנה ליה: **והעניים פודין לעצמן**. מן הפרט והעוללות שלקטו ומוכלים אותן במקומן ומעלין הדמים לירושלים: **ובית הלל אומרים כולו לגת**. משום דילפי ממעשר וסברי*) להו מעשר שני ממון גמור הוא הלכך אין לעניים חלק בו ודורכים העוללות עם שאר

*) בד"ו וסבירא.

לעניים אין בעל הבית חייב לבצור אותן. וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ד' ממ"ע. ואולי שמזה יצא לו. כי לא פירש

מלאכת שלמה

שבא הכתוב ללמדך דהלולים שאין תורת רבעי נוהג אפי' בע"י אלא בכרם. כלומר אין הלול אלא במקום הלול. וקי"ל כל המיקל בע"י הלכה כמותו בח"ל לפיכך במו"ל קיי"ל אין דין רבעי נוהג אלא בכרם ע"כ. והרמב"ם בפ"ט דה' מעשר שני סי' ד' פסק כמ"ד נטע רבעי: **והעניים פודין לעצמן**. אית ספרים דל"ג ליה והרמב"ם ז"ל נמי ל"ג ליה. וע' במ"ש עוד על משנה זו בפ' בתרא דמס' מע"ש שנמצית גם שם סי' ג' ותוסיף לקח טוב: **ובה"א כולו לגת**. תימה אלא קתני כולו לבעל הבית. ומצאתי שכ' בתוס' יו"ט וירחה לי וכו' ע"ש ואפי' אהדיוט נלע"ד שפ"ל לדין זה מורה מקום לפסוק אלא הוא וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם הא מוכח בהדיא מפשטיה דקרא שהבעה"ב אינו חייב לבצור העוללות או ללקט הפרט ולתתו לעניים. ומע"פ שכבר נדרשו מלות תעזוב לעיל בפ"ד ובפ"ו בכמ"ש מ"מ פשטיה דקרא משמע מה שכתבנו לכ"ע. והא דקתני כולו לגת נלע"ד דעלה

י כ י ן — תפארת ישראל — י כ י ן

ניח"ל בזה. כך כ' הר"ב. ואמנם מה שתפות ים לבעה"ב בהעולות, ומה שתפות ים להעניים בהשמטות. הרי חלק כל ג' מצורר לעצמו. ובל"ז הרי הירושלמי דחה טעם זה. אלא נ"ל דפלוגתייהו דלר"י הו"ל כמשיב אבידה לעניים מדמרויחין ע"ז עוללות שבלד העוללות שמלד. ולר"מ מסור מלאכת דניח"ל ברבוי העניים מע"ג אלא יהיו מוכנים כל כך [וע' ב"מ פ"ו מ"ג]: **לט.** לאו דוקא כרם. דה"ה כל עץ מאכל. פירות שנה ד' מנטיעתו. מעלה אותן או למיהן לירושלים ואוכלן שם כמעשר שני. רק נקט כרם דבעי מדבעי למנקט נמי פלוגתייהו בפרט ועוללות: **מ.** כשפודן ג"ל ואין לו ביעור. מע"ג דגבי ביעור כתיב בערתי הקדש והא נמי מיקרי קדש. מ"מ ביעור אינו נוהג בכל קדש אלא במרומות ומעשרות דהכי כתיב ביה כי תכלה לעשר את כל מעשר וגו'. ומה"ט אין ביעור בהקדש ובשביעית. **יש לו פרט**. פי' הר"ב דלכמולין מצנה ליה. לע"ג

משנה ראשונה

היה לנכרי בכרמים ולאחו בחלילים בצוע תבואתו. במשנה **יש לו פרט**. הזכיר הכתובים בו וה"ה בשכחה ופאה וכ"כ הר"מ פ"ט דמע"ש (רמ"ז):

היין והבעלים מעלים הכל לירושלים: ז שכולו עולות. שמין בכל הכרס משכול שיש לו כתף וגטף: אם אין בציר. וכמה שיעור בציר שלשה משכולות °שעושים רביעית: אמר לו רבי עקיבא וכרמך לא תעולל אפילו כולו עולות. ורבי אליעזר אומר הואיל ואין לעניים בעולות קודש לבציר יזכה בהם בעל הבית לכך נאמר וכרמך לא תעולל:

אוֹמְרִים, כֻּלּוֹ לַגַּת[מה]: ז כֶּרֶם שֶׁכֻּלּוֹ עוֹלֵלוֹת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לְבַעַל הַבַּיִת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לָעֲנִיִּים. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (דברים כד) כִּי תִבְצֹר לֹא תְעוֹלֵל, אִם אֵין בָּצִיר, מִנַּיִן עוֹלֵלוֹת[מו]. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, (ויקרא יט) וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, אֲפִלּוּ כֻּלּוֹ עוֹלֵלוֹת[מז]. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר כִּי תִבְצֹר לֹא תְעוֹלֵל, אֵין לָעֲנִיִּים בָּעוֹלֵלוֹת קֹדֶם הַבָּצִיר:

ציונים

כולו לגת. סס הל"ד. טור ושו"ע יו"ד סימן רל"ד סעיף ו: **ז כרם שכולו עוללות.** תו"כ רפ"ג דפרשת קדושים. **לעניים.** מיי' פ"ד מהלכות מת"ע הכ"ג. **אין לעניים.** סס הכ"ג.

תום' רעק"א

ז [אות עד] בר"ב ד"ה **אם אין בציר. שעושים רביעית.** הוא מהירושלמי וה"נ לר"ע אין העניים זוכים ליטול עוללות עד שיבצור בעה"ב ג' אשכולות שעושים רביעית. וכמ"ש הרמב"ם בחבורו.

תוספות אנשי שם

כולו לגת. נראה שכלו בלשון זה לרבות שלא בלבד אלו הוא לפטור אלא גם המתנות ואף מן המעשרות (ש"ל).

תוי"ט סדה"ה **ובה"א כולו כו' מאין לו.** מזל"ן דנפקא ליה מהא דלעיל רפ"ד דדוקא בלילת ובדקל הוא דמייב להוריד לעניים משום שכנה משל"כ בשאר מילות. ומינה דמ"ם אין בעה"ב מייב לבצור לייבי כרגליות ולא בלילת דמ"ם פתה מעוללות (רמ"ז).

ז בר"ב ד"ה **א"ל כו' יזכה בהם בעה"ב כו'.** וא"ת מיך מיסק זה מדעתין דל"ל דבטל מצות עוללות וי"ל דמ"מ שיהי' לו כח בהם להקדים כל כרמו לפילו משמוצעו בו העוללות (רמ"ז). תוי"ט ד"ה **א"ל כו' ממילא שמעינן כו'.** פי' דוקא בעת הבציר יש עוללות וכ"ל דמ בעה"ב מייב ליתנם ושאין העני יכול ללקט קודם לכן (רמ"ז).

מה. דמנין גבוה הוא כמע"ש וכולו לבעלים: **מו.** ושיעור בציר ג' משכולות שעושין רביעית. וכ"ל לריך שיהיו שם ג' משכולות שאין עוללות: **מז.** ולר"ת קמ"ל הך קרא. דאפי' קודם הבציר לא יקטפס בעה"ב והיינו כדדרים רע"ק מכי מבצור שהעניים לא יקטו קודם הבציר:

פירוש המשניות להרמב"ם

ז מן העקרים שבידינו אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו לפיכך כשנראו העוללות לא יכול לעשותם הקדש מפני שהם ממון

מלאכת שלמה

טובה קמ"ל דאע"ג דיכול למכלו ענבים או למוקים אחר פדיון אם הוא תוך לירושלים או קודם פדיון בתוך ירושלים אם הוא קרוב לירושלים מ"מ יותר טוב לו לעשותו יין ולשמור בו הואיל וכמיב ביה הלויס לשון הלא ושירה. דו"ק: ז **ר' אליעזר** ביו"ד גרסי' שהוא רבו של ר"ע דפליג דהויה בכמה דוכתי. ובירושלמי בעי אליבא דר"מ ודכוותה ס"ל לר"מ נמי אם אין בציר להיינו שלשה משכולות אין פרט ומשני דמודה ר"מ בפרט שחייב אע"פ שאין בציר ומפ' טעמיה מקראי דדוקא בעוללת מפני שמתוך הכתוב בציירת עוללת העני לבציירתו של בעה"ב בפ' כי תבא כי תבצור כרמך לא תעולל פליג. אבל גבי פרט בפ' קדושים לא שמך בציירת העני לבציירתו של בעה"ב בפ' כי תבא כי תבצור כרמך לא תעולל ואפי' בעה"ב שאין כתוב שם אלא ופרט כרמך לא תלקט ופרט הפרט. וגם בכרם שכולו עוללות לא מלק ר"מ על ר"ע אלא כשהכרס מתמלא גדולו היה כולו עוללות אבל אם היו בכרם משכולות שיעור בציר ומלכלן מיה וכשבא בעה"ב מצא כולה עוללות לעניים שמזלו גרם ומלקו מלקה מיה הסדה: **בפי' ר"ע ז"ל.** שלשה משכולות שעושין רביעית. ואמר המלקט לשון הירושלמי רביע ובפי' הרמ"ם ז"ל רובע ע"כ ומשמע לי שר"ל רובע הקב ככל דוכתא דהיינו שלשה סיסים וכן מצאתי ג"כ בפי' המכס ה"ר אלעזר מוכרי ז"ל. ולשון הרמב"ם ז"ל אם שפ"ד שלשה משכולות שהן עושין רביע ע"כ.

י כ י ן — תפארת ישראל — י כ י ן

מה. דממון גבוה הוא כמע"ש וכולו לבעלים: **מו.** ושיעור בציר ג' משכולות שעושין רביעית. וכ"ל לריך שיהיו שם ג' משכולות שאין עוללות: **מז.** ולר"ת קמ"ל הך קרא. דאפי' קודם הבציר לא יקטפס בעה"ב והיינו כדדרים רע"ק מכי מבצור שהעניים לא יקטו קודם הבציר:

משנה ראשונה

דמקרי קדם היינו לענין שטעון תלוש לתוך דכמיב קדם הלויס ולשאר מילי הוא כחולין. **כולו לגת.** מ"ש תוי"ט שהולי מכאן יצא להרמב"ם שאין בעה"ב חייב לבצור העוללות. נעלם ממנו מהגי' לפעיל הפתה ניתנת במהופר כו' ולפו דוקא פתה דה"ה לעוללות ושכתה כדאמר בפ' הזרוע דף קל"ו כולהו עזיבה כתיב והו פי' רש"י שבעה"ב לריך להמיתה ולא למלקט. ומ"ש התוס' והר"ם בלב"ה מיטטריך הלויס דאי מג"ם ה"ג נילף מפציעת דלא מהני תלוש ע"כ ל"ע לע"ד דהא ע"ז ופציעת הוו שני כתובים הבאים כאחד כמ"ש הר"ב בפ"ב דקדושין. ואין לומר דללמוד בג"ם מלמדין אף מפני כתובים דג"ם הוי כמפורש ככל אינו כמפורש דהא אינא למילפי' ממעשר מיפכח. ז **ר"א אומר לבעה"ב.** מיכא למידק כיון דקראי לא מכרעי מר דרים להו כטעמיה ומר כטעמיה פ"ב מר מ"ט לא דרים כמר ומאי טעמייהו. וי"ל דפליגי בהא דאשכחן פלוגתא בעלמא אם דנין אפשר מאי אפשר או אין דנין ור"ל סבר דנין אפשר מ"מ ומ"ה אין לומר אזכו עניים הכל ובעה"ב אין לו כלום בלילה במה מלינו באשר כל מתנות עניים הלקט והשכחה ופאה ופרט לא זכו עניים אע"ג דאשכחן בהם בעה"ב ה"ה בעוללות. ואע"ג דהתם ל"ל שיזכו עניים ולא הבעה"ב שהרי מיוחס אין בא אלא משזכה בעה"ב. אע"פ שאל"ל מדה היא ולמדין ממנה כי היכי דבהני אין מיוחד אל ממנה עניים אל בלא זכות הבעה"ב ה"נ אין מיוחד עוללות כאן. ואיפכא ליכא למימר מה מלינו בהני שלעולם אין זכות לבעה"ב לבדו ולא עניים ה"ה הכא זה אינו דומה מלינו בשלא שכח אפילו עומר אחד ולא נאר אפילו אחד אין שם לקט ולא שכחה וה"נ דכוותיה דאמרי' שלא בא כאן מיוחד עוללות מעולם שם אין לבעה"ב ליטול ומשי לפדה שאין בו שכחה ולקט זוכה בעה"ב בכל. והלכך ס"ל לר"ש דקרא כי מבצור לא תעולל דוקא דומיא דאאר מתנות ולא לריך ליה לומר שאין לעניים בעוללות קודם הבציר להם נמי משאר מתנות יליף. וקרא דכרמך לא תעולל דריש ליה שלא יזכה בהן בעה"ב עד שלא בצר. ואע"ג דהא נמי מצי למילף מאאר מתנות דלא משכחן שמותר לבעה"ב ליטול של עניים ה"ה הכא. קרא מיצטריך ליה למלקות שאם אכל העוללות לוקה אבל מהתם אין עונשין מן הדין. ור"ע ס"ל אין דנין אפשר משל"ש והני קראי דעוללות לא ילעינן הי מיניהו דוקא וע"כ לריך לקיים שניהם כדדרים להו כי מבצור אתי שאין לעניים בעוללות קודם הבציר וכרמך לא תעולל אפילו כולו עוללות. והשתא הא דמ"ר אליעזר דסד"א הואיל ואין לעניים בעוללות קודם הבציר יזכה בהן בעה"ב וכו'. לאו מכי מבצור לא תעולל אמר שאין לעניים בעוללות כו' דהא איכא דריש לי' אם אין בציר כו'. אלא הא נמי מאאר מתנות יליף. ומיהו ל"ע לר"ע מנ"ל שלא יזכה בעה"ב בעוללות ויטלם לעלמו עד שלא בצר. ואפשר לאין ה"נ עד שלא בצר ס"ל לר"ע דרשאי ליטלם ואל תאמר דאשכחן לכוותה בשאר מתנות אם אכא אם עומר עד שלא התחיל לקצור אע"פ שאכלו מאבר ממנו אינו אכאה והכי הוא של בעה"ב כדאמר בירושלמי כי תקצור ואכאת והניחו הר"ם בפ"ו מ"ל. והרמב"ם כשהעתיק בחבורו דברי ר"ע שאין לעניים בעוללות קודם הבציר לא הזכיר דין זה שמ"מ אין רשאי בעה"ב לזכות בהן משמע נמי שאסור שזהו קברת ר"ג ור"ע לא ס"ל. ומיהו מהא דתנן בפאה המקדיש את כרמו משלושו בו העוללות לעניים משום שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ואי ס"ד דרשאי בעה"ב לזכות בהן קודם הבציר הכי זכה בהן והקדישן ולמה יטלו עניים. ושמא י"ל דאילו הקדיש העוללות בפירוש אין ה"נ דהוו הקדש ולא זכו עניים אלא שהקדיש כל הכרם ואמרינן שלא היה בעתו על של עניים שאינו שלו ולא היה בעתו לזכות בהן כדי להקדישן ול"ע לדינא. ונראה לאין בעה"ב יכול ליטלן מדפליגי לעיל אי מדל בשל עניים כמו בשלו ואי ס"ד דיכול לזכות בהן בפשיטא שמדל ואמאי פליג ר"מ ודוחק לומר דפליגי נמי בפלוגתא דר"ע ור"י דהכא וכ"כ תוי"ט